

in pride. Domači pa ne pridejo le v nedeljo, ampak prihajajo vsaki dan v obednico. Tako tudi: vzhajati, zahajati, iskati, iziskovati, pridjati, pridevati, bežati, ubežati, polito, polivati, razumeti, razumevati, razpadati, razpasti, prodati, prodajati, razsoditi, razsojevati, terpeti, poterpeti.

Kako porabljevati vaje slovensko-nemške, povedali smo pri prejšnjih poglavjih; od različnosti jezikov govorili smo lih kar, tedaj se nam zdi to nepotrebno. (Dalje prib.)

Pomenki

o

slovenskem pisanji.

XXIV.

U. Tolikanj navadna je besedica *kar* (kar je bilo v njej; davno je uže, kar so me poslednjikrat blagoslovile njene roke); ravno tako se velikrat najde *ker* in *kjer* (*ker* sem stara; *kjer* je prebivala...), in ako se ne motim, sem bral že tudi *kir*. Razloži mi vsaj nekoliko te besedice!

T. *Kar* je *a*) oziravno zaima (*quod*) iz vprašavnega *kaj* (*quid*) z nanašavnim *r* namesti nekdanjega *še* (*ka-že*): *kar* imam, rad dam; *b*) narečje (*extemplo, tunc*): grem po cesti, kar me brat sreča, — kar skoči serna pred-me; *kar* pojdi; *c*) vez (latinski *qua, quoad, quamdiu* in *quot*): Kristus govori zdaj *kar* (kakor) človek zdaj *kar* Bog; *kar* mene zadene, bodi tako; leto je, *kar* se nisva vidila; *kar* ga poznam, je vedno enak; za menoj, *kar* (kolikor) vas je junakov; *d*) medmet (*en, ecce*) skorej kot v *b*): komaj sežem po njem, *kar* (siehe da!) se zgrudi; *kar* pojdi; *nikar* ne hodi; in kakor je nič prav za prav namesti *nikaj* in *nikar*, ničesar, tako se rabikot medmet *nikar-i, nikarta* ali *-ita, nikarte* in celo *nikarmo* sem že slišal; dostikrat se *kar e*) vjema z nemškim *gar*: *kar* vse, *kar* nobene ne zamolči, *kar* verjeti mi noče itd.

U. Pa vendar ni ta-le naš *kar* iz nemškega *gar*?! — Kako se loči *ker* mimo *kjer*?

T. *Ker* je vez in sicer vzročivnega pomena (*quum causale, da, weil, denn*): *ker* sem stara; *ker* ga dobro poznam; *ker* je res; *kjer* je pa povračivno zaima, ki nam rabi kot na-

rečje in kaže kraj ali mesto (locale, wo), in kakor je kje namesti nekdanjega k de (ubi, interr.), tako je kjer namesti k de že, kdež (ubi relat., da, wo).

U. In kaj pomeni kir?

T. Kir je morebiti *a*) le okrajšano iz kteri (keri, ker, kir), ali je pa *b*) iz ki (sim ter tje ki, ka, ko) z nanašavnim *r*, torej oziravno zaime kir (qui).

U. V gospodnji molitvi „Oče naš, kir si v nebesih“ — se pogostoma sliši prav na tanko kir.

T. Ne le sliši, tudi piše se v mnogoterih starih in novih knjigah.

XXV.

U. Prej si djal, da se ki tu in tam sklanja; zakaj se pa ne povsod, in kako se razlaga in strinja z njim kteri, *a*, *o*?

T. Naš sedanji ki, razun imenov. in zvav. vselej z osebnim zaimkom (ki ga, ki mu, ki jim itd.), nekdanj celo ni bil znan, in še sedaj je le po nekterih krajih; po družih, zlasti dolenskih ga sklanjajo brez kacega pridevka (kega, ke, kemu itd.).

U. Kako pa je bilo nekdanj in kaj imajo namesti njega drugi Slovani?

T. Nekdanj je bilo kij, kaja, koje, in južni bratje naši imajo iz tega preobraženo koi (koj ali koji), koja, koje, rod. kojega, daj. kojemu itd.

U. Ali ni to vse eno: ki, ki ga, ki jim, in kij ali koj, kojega, kojim, itd.? Zakaj bi neki tudi mi skupaj ne pisali?

T. Saj je tudi po Slovenskem, po koroških in štajerskih krajih v navadi, in po moji misli bi bilo dobro pisati oboje, kakor se lepo spreminja v spisih ranjkega Slomšeka, kojemu slava bodi na veke!

U. Namesti kteri se berejo prav razne oblike: kateri, katir, ker, ktir, kir itd. Kaj je misliti o teh? kako imajo drugi Slovani?

T. Rusje imajo kotorij, kakor je v staroslovensčini tudi (k'torij, koterij), in Čehi ktery; južnim Slovanom je pa neznano in celo po dolenskih krajih slovenstva je malo navadno.

U. Kako se razlaga?

T. Eni mislijo, da je *a*) iz *k'* in *to*, z nanašavnim *r* (ktor); eni pa, da je *b*) s primernim obrazilom *tara* (kakor v besedah *vtori*, *alter*, *secundus*, in *jeter*, *quidam*), in po tem bi se vjemalo nekoliko z latinskim *uter*. Mogoče je celo, da je sestavljeno s *k'* in *jeter*?

U. Kako mi je torej pisati, in ali se sme spuščati *i* na koncu?

T. Da se *i* piše, mislim, je bolje; kotori v novoslovenskem menda ni bilo nikdar v navadi. Piše se zdaj večidel *kteri*; v slovesnih govorih, pravi Metelko, se rabi *kateri*.

U. V tacih, kaj ne, kakoršne imamo časi v čitavnici naši, v besedah? Zakaj se pa sploh ne piše *kateri*?

T. Ker Čehi pišejo *kteri* in ker se zlasti v sestavah dobro podá, da besede niso predolge (malokteri, marsikteri nam. malokateri, marsikateri, vsakteri nam. vsakkateri); govori se pa z nekim glasnikom med *k* in *t*, da ni preterdo.

U. Torej bom navadno pisal *kteri* in *kateri*; *ki*, *ki ga*, *ki mu*; pa tudi *koj*, *a*, *e*, da se poprimemo v pisanji pravice nekterih Slovencev in da se vjemamo s slovanskimi brati ob jugu.

XXVI.

U. Ne vem, zakaj pravi z vsem, in malo niže s kakim veseljem, — tu *i* tam *e* v tistem sklonu. Povej mi torej, kdaj se ima pisati *e* in kdaj *i*, potlej pa, zakaj pišejo še zdaj nekteri *-iga*, *-imu*, *-im*, nekteri pa *-ega*, *-emu*, *-em*?

T. Segel si s tem v tisto borbo, ki je že davno in menda za vselej potihnila, da si eni res še *-iga* in *-am* pisarijo; toda svest sem si, da ne bodo več dolgo. Imenovali so se *omegarji* in *amigarji*, pa tudi *ekavci* (jekavci) in *ikavci*!

U. Ker zdaj pišemo *o* in *e*, povej mi bolj na tanko, v kterih sklonih je rabiti *o* namesti *a*?

T. Pri moških in srednjih imenih v enoj. storivnem, dvoj. dajavnem in storivnem, in v množ. dajavnem; ženske *a* vse-skozi ohranijo. Prav je pisati *o* tudi pri narečjih na *o* ma namesti poprejšnjega *a* ma (*tikoma*, *polagoma*, *neprenehoma*) razun tacih, ki se izpeljujejo iz ženskih imen (p. *silama*); vendar se tudi te dajo izobrazovati na ravnost iz glagola, torej *siloma* iz *siliti*.

U. Kdaj se piše *e* namesti *i* v prilogih?

T. Spet pri moških in srednjih prilogih v enoj. rodivnem dajavnem in skazavnem, toda le v enojnem številu; v storivnem in v dvojnem in množnem številu se mora pisati *i*.

U. Tedaj je napačno z vsem ali pa vsem ljudem?

T. Zaimena imajo nekatere svojo lastno sklanjo, da obdržijo *e* celo v družih sklonih, post.: ta, tega, tem v skaz. in stor., teh, tema, tem, temi itd. Po tem zgledu se ravnaajo nekateri drugi zaimki in števnik: on, onega, onema, oneh, onemi... dveh, obeh, dvema, obema... treh, trem... in po teh tudi ves, vsem, vseh, vsemi, in kjer je v navadi sega, seh, sem. Vendar je prav vsim v storiv., vsih, vsimi, kakor tudi sih, simi (do sih mal, po sih mal, od sih dob), ker se bolje vjema z *i*, jega., ki ima v dvojnem in množnem jima, jih, jimi itd.

U. Zdi se mi, da se govori in piše tudi peteh in petih, petem, petemi in petimi. Ali je kaj razločka med tema oblikama?

T. Razločka ni, in res se sliši pri števnikih oboje, pri družih prilogih pa je stanovitno pisati le *i* v dvojnem in množnem številu.

U. Zakaj se eni še deržijo oblik *am-iga*, in zakaj so se večidel poprijeli pisave *om-ega*?

T. Razložil sem to reč pri neki drugi priliki, torej jo hočem tukaj ponoviti le ob kratkem. *Am-iga* pisarijo eni raji, ker se je *a*) v novoslovensčini do poslednje dobe skorej sploh tako pisalo, iz stare, vterjene navade; *b*) ker se po nekterih krajih na tanko izgovarja; *c*) ker jim lepše zveni na njih uho, in *d*) ker se je po njihovi terditvi jezik sam tako olikal in obrusil i. t. d.

U. Zakaj pa naj pišemo *om-ega*?

T. 1) Za *om* so naslednji razlogi: *a*) staroslovensčina; *b*) sorodni slovanski jeziki (hrov. serb., slovaški, ruski in rusinski vsaj nekaj); *c*) rabijo se te oblike pri kranj. dolenskih, hrov., oger. in štajar. Slovencih; *d*) so v resnici slovenske, in v vsih boljših slovnica h poterjene; *e*) pospešujejo vzajemno približevanje slov. bolj memo *am*, *ama*; *f*) moške in srednje imena se po njih dosledno ločijo od ženskih; *g*) ako se nalasé ne zategujejo, tudi lepoglasja ne kazé; *h*) v knjižnem jeziku vsaj enota gospodinji; *i*) so starejše kot *am*, —

beró se ne le v stari, ampak tudi v novoslovensčini (vid. briz. spom.) i. t. d.

U. Čast torej, komur čast! — In iz katerih vzrokov pišemo *e ga, e mu, e m*?

T. 2) To pa *a)* zavoljo zlage in razlage ali izpeljave iz priloga in iz namestke ali osebnega zaimka *i*, *jega, jemu* (*lepi, lep-jega, lep-jemu, lep-jem*), in ker *i* ima storivni le *jim*, torej je pisati vseskozi *lepim, dobrim*, in morebiti je bolje celo s *tim, sim; vsim*; *b)* nekaj Slovencev, štajerskih in ogerskih na tanko *ega* izgovarja; *c)* izrekujemo večidel polglasnik, ki *ga* tudi večidel z *e* zaznamjamo, ker zanj pravega znamenja v novoslovensčini pogrešamo; *d)* se strinjamo po njih s Poljci, razun *h* s Čehi, zlasti s Slovaki, spodnjimi in gornjimi Serbi ali Lužičani, in po ožjih ali topljenih soglasnikih skoraj z vsimi Slovani; *e)* se ta množnik nekoliko stika z imenskim: *drevesa, semena, teleta*; *f)* so te oblike ravno tako stare v novoslovensčini: *hudega, zlega* (iz *zel, zla, zlo*), tu *jega* itd.

U. Oblike *ega, e mu, e m* so mi bile koj vseč; *am, ama* se pa res lepše glasi kakor *om, oma*. Vendar, ker so bolj vzajemne in je njih izreka svobodna, ti rad verjamem, da bodo te oblike v kratkem sploh zmagale, in prav želeti je, da bi skoraj. Nikakor ne razumem, kako se morejo nekteri unih tako terdo deržati!

T. Da se *r a b a* pravi sedaj to, kar po latinski *usus*, veš. Nekdaj, v staroslovensčini se je *raba* reklo tudi dekla (*ancilla, serva*). In latinski pregovor veli: „*usus tyrannus*“, kar bi se po slovenski djalo: „*n a v a d a p o p a d a*“. Dostikrat pisatelji, zlasti mladi kako obliko popadejo, slepo posnemajo ter se je pisaje privadijo brez pomislika, ali je res pristna, primerna, dobra, ali ni ktera še bolja memo *une*, ktere na zadnje kar ne morejo popustiti.

U. Res je taka: *Navada popada!*

K o m a r j i.

Na sredi vasi je velika luža. Večer je. Nad lužo imajo komarji veliki ples. To je živo in veselo. Gosta versta veselih